

Nyutgivelse 2021

LOKALHISTORIE BIRKENES

Heftet var opprinnelig utgitt som et undervisningshefte
for skolene i Birkenes kommune. Det er skrevet
på nytt og bildene er skannet på nytt.
Red. Per Gunnar Knutson

Vette-eika

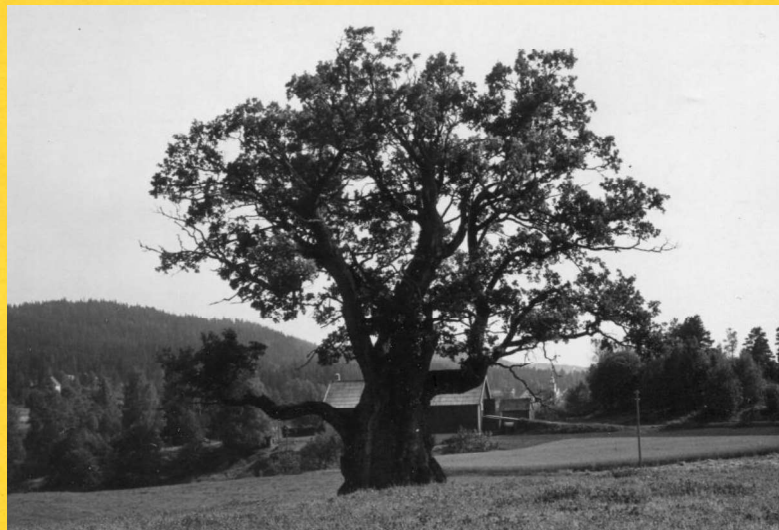
på Mollestad

Tekst: Åsmund Knutson
Foto: Johannes Agerbo
Framsidedbildet:
Svenn A. Hansen

BIRKENES KOMMUNE

VETTE-EIKA
PÅ MOLLESTAD

VEILEDNINGSTJENESTEN VED
BIRKENES SKOLESTYREKONTOR
VI ÅSMUND KNUTSON

Forord til nytt hefte:

Mangt og mye kan skrives og sies om den flotte Vette-eika på Mollestad, og mye kan en finne og google og lese i flere sammenhenger.

Dette heftet er en digitalisering av heftet som ble laget til bruk på skolene i 1987.

Det inneholder de aller fleste grunnleggende og tidløse opplysninger om Vette-eika.

Det er ikke gjort vesentlige endringer i denne utgaven, men lagt til enkelte nyere opplysninger. Noen få språklige rettinger er foretatt.

For å «ajourføre» heftet, er det satt inn et tilleggs-kapittel på slutten.

Alle bildene er skannet på nytt, og noen nye bilder er lagt til.

En stor takk til Svenn A. Hansen som har laget forsiden med det flotte bildet av Vette-eika, og likedan tegneserien etter sagnet om skistaven. Den er ny i dette heftet.

3. juni 2021

Per Gunnar Knutson

VETTE-EIKA PÅ MOLLESTAD

Forord

Den tusen år gamle Vette-eika på Vestre Mollestad i Birkenes, er så enestående i landet at den burde være bedre kjent enn den har vært til nå. Til sammenligning kan nevnes Bakke-eika eller Tordenskjold-eika ved Horten, som nå er freda. Den blir stadig omtalt og vist fram, mens Vette-eika lever sitt stille og uforstyrrede liv på Mollestad.

Begge disse eikene er 12,10 meter i omkrets nede ved bakken, og trekronene er av omtrent samme størrelse. Men-kvaliteten på stammene er svært forskjellige. Mens Bakke-eika har en hol og utrotnet stamme, der greinene begynner langt nede og får stammen til å bule ut med over en halv meter i omkrets, har Vette-eikas stamme en mer naturlig form. (Se mål nedenfor).

I denne lille framstillinga er det mest kjente om Vette-eika tatt med. Den representerer en eldgammel kulturarv som skolene og andre interesserte må kunne ha nytte og glede av å høre om.

Birkeland, 19.1.1987.

Åsmund Knutson

Innhold

1. Mollestad-eika	s. 5
2. Noen detaljer om Mollestad-eika	s. 5
3. Eik (Quercus)	s. 9
4. Eiere og forsøk på fredning av Mollestad-eika	s. 10
5. Hellige trær	s. 12
6. Den hellige Vette-eika	s. 12
a) Den gjenglømte stauren I	s. 12
b) Den gjenglømte stauren II	s. 13
c) Stauren som bevis	s. 13
d) Skistaven	s. 14
e) Rogna i eika	s. 15
f) Ølet ga voksterkraft	s. 15
g) Ølet var skadelig	s. 15
h) Værvarsling	s. 15
7. Litt Mollestad-historie	s. 16
8. Vitt-eken. Et dikt av Arnt Stensvand	s. 18
9. Tillegg	s. 22

VETTE-EIKA PÅ MOLLESTAD

1. Mollestad-eika

På Vestre Mollestad (g.nr. 32/6) i Birkenes, Aust-Agder, vokser ei av Norges største og eldste eiker. Den står omlag 150 meter fra vestbredden av Tovdalselva og 15 meter over vannflata på elva. (58° 19' N, 8° 13' Ø, 32 m.o.h.)

En halv meter over bakken har stammen en omkrets på 11 meter og en diameter på 3,50 meter.

Trekrona når ei høyde av omlag 15 meter over bakken og har en diameter N-S på 17 meter og Ø-V på 16 meter.

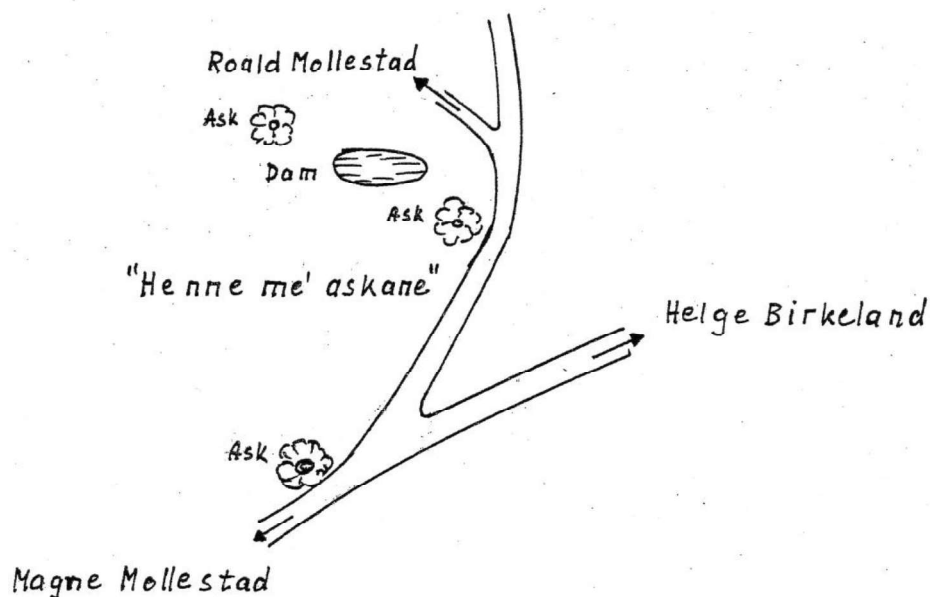
Alderen på eika er blitt utregna til å være omlag 1000 år. Den er så gammel at den er innhylla i gamle sagn om overnaturlig voksterkraft og underjordiske vetter. Den er derfor blitt kalt Vette-eika.

Vette-eika på Mollestad

2. Noen detaljer om Mollestad-eika

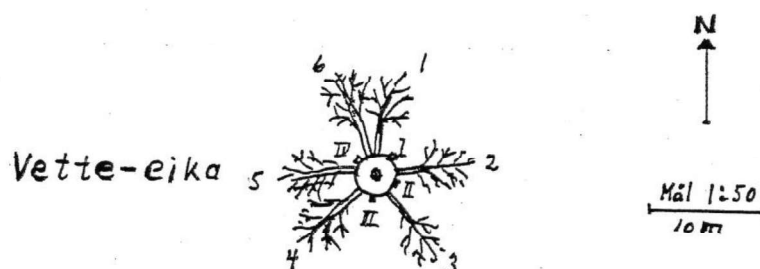
Stammen på Mollestad-eika er en knudrete sylindrisk stabbe, omlag 3,50 meter tykk og 4 meter høy. Oppetter stammen er det vokst ut noen hevelser eller knuter. De blir kalt kyler og har en størrelse på opptil 1m². Oventil kan det ses at stammen er hol. Holet har en diameter på 1,30 meter.

MOLLESTAD EIKA

-Vette-eika-

Kartskisse

Trekrona har nå 6 store greiner. En del av kvistene på disse greinene begynner å tørke, så krona er blitt gjennomsiktig, også gjennom lauvet om sommeren. Nummerert med klokkeviseren fra NNØ, har greinene følgende omkretser målt ved stammefestet. (Se skisse):

1. (NNØ) = 1,88 m,	2. (Ø) = 2,58 m,	3. (SØ) = 1,90 m,
4. (SV) = 2,55 m,	5. (V) = 2,36 m,	6. (NNV) = 2,55 m.

Grein 3 (SØ) er en rest etter ei hovedgrein som datt ned i begynnelsen av 1960-åra.

Tidligere var det 10 greiner på eika. De største greinene, merket med I-II-III, ble hogd ned av Jakob Isaksen Mollestad (1800-80), som eide bnr. 3 fra 1835 til 1880. Han solgte

greinene som skipsknær til et skipsbyggeri i Lillesand. Det skjedde trolig mellom 1844 og 1875.

Høsten 1942 blåste det ned ei grein på eika, nr. IV mot NV. Av den greina ble det først skåret av tre store hoggestabber med en omkrets på bortimot 2 meter, og så hogd opp et mål ved av resten, til sammen 1 ½ mål ved.

Merkene etter disse fire greinene kan ennå ses. Kрона dekker nå ei flate på over 200 m² og har en omkrets på omlag 50 meter.

I Amund Helland's verk «Norges Land og Folk», som kom ut i 1904, står det i Herredsbindet: «På gården Mollestad er en ualminnelig tykk, men kort ek (Vette-eken). Dens stamme ovenfor den øverste forgren måler 9 meter i omkrets. Den har i gamle dager fått øl, brennevin og kjernemelk.» Og i den alminnelige del av bokverket står det: «På en haug ved gården Vestre Mollestad finnes ved Tovdalselva en meget stor ek, som er kjent under navnet Vette-eken. Treet ble målt i januar 1886. Stammen, som er fullkommen hol, har ½ meter fra grunnen et omfang av 8,78 meter og i en meters høyde omtrent 7,84 meter. Kronen har en diameter av 17,56 meter.»

Birkenes Kameraklubb var på befarings til Mollestad-eika 26.10.85 og 22.01.86 for å måle og fotografere den. I to meters høyde over marka hadde stammen da en omkrets på 11 meter, og i en meters høyde 9,75 meter. Omkretsen hadde altså ½ meter over bakken vokst 2,22 meter de siste 100 år. Det måtte 7 voksne personer til for å famne den i brysthøyde.

I 1883 var noen turister fra Arendal på tur til Mollestad eika. I mannshøyde målte den da 29 fot i omkrets.

Mange har prøvd å bestemme alderen på Vette-eika. I 1887 ble det skrevet en beretning der det viktigste om denne trekjempa ble tatt med. I den beretningen heter det bl.a.: «Når man reiser Postveien forbi Østre Mollestad, kan man godt se Eegen, thi den står og kneiser midt på Jordet et Stykke foran Husene (på Vestre Mollestad). Den utmerker seg ved sin Tykkelse, thi tæt ved Jorden har Stammen en Diameter av omtrent 9 Fod eller henved 3 Meter. Omkretsen er altså ca. 28 Fod.»

I den beretningen er det nevnt et sagn som går ut på at eika da skulle være 700 år gammel.

«Den skulle være gammel nok til at have drukket Blod af Krigerne fra den Tid Smaakongerne styrede i Norge. Og de falt ofte av at de berigede hverandre. Egnen rundt Bit-Eegen var just skikked til Valplads,» heter det i beretningen.

I 1920 skal «eksperter» ha bestemt alderen på eika til ca. 900 år. I 1926 prøvde Eivind P. Birkeland å beregne alderen. Han gikk ut fra at eika har hatt gjennomsnitts tilvekst på 1,4 mm i «gode og vonde dager». I mannshøyde hadde stammen da en omkrets på 8,2 meter eller en diameter på 2,6 meter. Alderen etter hans mål skulle da bli om lag 930 år.

I 1950 skal «eksperter» på nytt ha prøvd seg på å bestemme alderen. De fant da ut at den måtte settes til om lag 950 år.

Dersom vi legger tilveksten bare for det siste hundreåret til grunn for utregninga, vil vi få en altfor lav alder, bare omkring 500 år. Grunnen til dette er de svære kylene som har vokst ut der den ble målt i 1886 og derfor til sammenligning i 1986. De kylene må ha vokst ekstra mye i den tida.

Vi må kunne regne med at det ikke blir mye galt, når vi setter alderen på eika i 1986 til bortimot 1000 år.

Det må 7 voksne personer til for å famne eika

3. Eik (Quercus)

Eika hører egentlig til på sørligere breddegrader enn i Norge. Men den vokser vilt i Sør-Norge så langt nord som til Nes i Hedmark inne i landet (60°45') og til Edøy på Nordmøre ute ved kysten (63°18'). Når eika blir planta, vokser den helt til Steigen i Nordland (67°56'). Eika er et typisk lavlandstre. Høydegrensa ligger om lag ved 525 m.o.h.

Det finnes mange hundre eikearter. I Europa vokse det 27 arter, men i Norge er det bare 2 arter: Sommereik (*Quercus robur*) og vintereik (*Quercus petraea*). Sommereika mister lauvet om høsten, mens vintereika holder det på til våren.

Andre navn på de to norske eikeartene er stilkeik (*Quercus pendunculata*) og drueeik eller blyeik (*Quercus sessiliflora*). Stilkeika (sommereika) har korte bladstilker og lange fruktstilker. På drueeika (vintereika) er det motsatt.

For at eika skal trives må den ha en sommervarme på 12,5° C i 117 dager. Den vil ha næringsrik og frisk, moldrik leirjord. Og det kraftige og djuptpløyende rotsystemet på eika krever djup jord. I Norge vokser 80 % av eika i Agder.

Eika kan bli svært gammel. Men det er ofte vanskelig å bestemme alderen, fordi den gjerne blir hol, når den blir riktig gammel.

I Aschehous og Gyldendals nye leksikon er fire av de eldste og tykkeste eikene nevnt:

Lande-eika i Grendi i Bygland.

Den hadde en diameter på omkring 3,50 meter. Den var hol, og 12 voksne personer kunne få plass inni den hole stammen. Den er nå tørka og falt ned.

Hjelmeset-eika i Nordfjord ved Sandane.

Den er tørka, og rotstokken er blitt flytta inn til museet på Sandane. Der er den reist opp igjen og fylt med sement, så minnet om den kunne bli bevart.

Bakke-eika ved Falkensten i Horten.

Den har en omkrets på 12,72 meter en halv meter over bakken og 11,20 meter 1 meter over bakken. Den er fullstendig hol, og greinene begynner å breie seg ut 1,40 meter over bakken og blir støtta opp. Eika er freda og blir synt fram som en severdighet for turister i Vestfold

Vette-eika på Mollestad i Birkenes.

Det er ei sommereik. Nede ved bakken har den en omkrets på 12,10 meter. En halv meter over bakken er omkretsen 11 meter, og diameteren 3,50 meter. Den er hol, men vokser fremdeles.

-Her kan en legge til **Brureika ved Utne i Ullensvang** i Hardanger. Det er ei sommereik som ble kåret til Norges største tre i 2007. Treet ble målt til en omkrets på 10,80 meter 1,3 meter over bakken. Stammen er delt i to deler med felles rot, og de to delene er sammenkoblet med to jernstenger for å unngå videre splittelse. Treet er fredet. Selv om treet er innholt og splittet, er bladverket fremdeles frodig. (red. anm.)

4. Eiere og forsøk på freding av Mollestad-eika.

Vette-eika har siden utskiftinga på Vestre Mollestad (1892-96) stått på b.nr. 6 som nå (1986) eies av brødrene Magne og Roald Mollestad. De regner med at grunneierne også eier eika.

Tidligere skal et område omkring der eika sto, ha vært felleseie for gårdeierne. Det har ført til at det av og til har vært noe uenighet om hvem som eide Vette-eika.

Jakob Isaksen hevda f.eks. da han ble gårdeier i 1835 (b.nr. 3), at han var eieren. Det var derfor han kunne hogge ned de 3 største greinene på treet.

I 1875 ble eiendomsretten på nytt diskutert. Jakob Isaksen ville da vise at han fremdeles var eieren ved å sende tjenestegutten sin, Bernt, opp i eika og hogge ned ei rogn som vokste i ei kløft i treet. Ingen protesterte den gangen på retten hans til å gjøre det, men alle syntes det var ille. Rogna hadde nemlig overnaturlige krefter, så den kunne lege tannverk, ble det hevda.

Under utskiftinga ble spørsmålet om eiendomsretten igjen tatt opp. Da mente Govert Mollestad (1822-96), som var eier av nåværende bruksnummer 6, at han eide eika, skreiv Eivind P. Birkeland i en avisartikkel i 1977. Spørsmålet ble avgjort ved at Govert kjøpte eika «med den avtale mellom oppsitterne at den aldri skulle hogges.» Dersom det er rett, skulle Vette-eika i realiteten være freda.

De første offisielle skritt til å frede eika ble tatt på ettersommeren 1939. Lensmann Bent Birkeland fikk Arne Vollan til å fotografere eika og Peder Knutson til å måle den og stå som målestokk ved sida av treet under fotograferinga. Hvordan det siden gikk med denne fredningssaka er ukjent. Utbruddet av den 2. verdenskrig 1. september 1939 må ta skylda for det.

Eieren av Mollestad-eika i 1986, Magne Mollestad

"Fredningsbildet" av Mollestad-eika.
Tatt av Arne Vollan i 1939

5. Hellige trær

Oldtidsfedrene våre trudde at de kom til å bu på garden sin eller i nærheten av den også etter døden. Særlig gjaldt det mannen som hadde rydda gården, rudkallen. De mente han ville fortsette å leve som ei verneånd i gravhaugen sin. Etterkommerne måtte derfor ofre mat og drikke til rudkallen, for å få han til å gi gode vekstår på gården og god fruktbarhet både blant folk og fe.

Verneånda kunne ha forskjellige navn: Vette eller bitte, gardvord (gårdsbestyrer), tusse eller haugbu. Gravhaugen som han budde i, ble derfor et fredhellig sted.

Trærne som vokste opp på gravhaugene ble kalt vette-tre eller tusse-tre. De var hellige og måtte vernes om. Folk trudde at det ville komme ei ulykke over gården, dersom trærne ble skada. Ofringene til haugbuen kom derfor etter hvert også til å gjelde vette-trærne.

Offeret som ble båret fram, var mat, melk og øl. Vette-trærne skulle ha de første dråpene av råmelka fra ei ku som hadde kalva. Det samme gjaldt kinnemelka, når de hadde kinna smør. Og framfor alt måtte det første ølet som ble tappa av øltønna, ofres. Dersom ikke det ble gjort, trudde de at trivselen på gården ville bli borte, og at fattigdom og armod ville komme til å rå.

Hellige vette-tre har det vært mange av i Norge. Slindrebjørka ved Sogndal i Sogn og eika Den gamle Mester ved Krøderen er vel de best kjente. Fra Aust-Agder kan nevnes Eikåsbjørka på Vegårshei, Lundetrærne i Gjerstad og Holt, Sordalsfuruene på Austad i Bygland og Boneifora og Tussebjørka i Valle.

I Birkenes er Kvinartolla på Nedre Engesland og Vette-eika på Vestre Mollestad best kjente. I en sterk storm natta mellom 17. og 18. desember 1921 blåste Kvinartolla ned.

Vette-eika trassa stormen og lever fremdeles. Den har fått sitt offer av mat og drikke, ikke minst øl, opp gjennom tidene.

Anne Marie Madsdatter Mollestad, som var oldemor til Sigrun Johanne Birkeland på g.nr. 3, har fortalt at hun var med på å ofre til Vette-eika. Hun gifta seg i 1866 og flytta da fra bygda. Siste gang hun kunne ha gitt sitt offer til eika, var altså julaften 1865.

6. Den hellige Vette-eika.

Folkefantasien har skapt flere sagn med varianter om hvordan Vette-eika kan ha blitt til og vokst opp til ei stor eik.

Her er noen av sagna:

a. Den gjenglemte stauren I

På Vestre Mollestad var det en haug. Der ble det ofte sett lys om kveldene, og folk var sikre på at det budde underjordiske i haugen.

Et år ble en kornstaur glømt igjen på haugen. Om våren tok den til å gro kraftig, og snart sto det ei ung eik der. Folk kunne skjønne at det var vettene i haugen som hadde gitt stauren livskraft. Eika ble derfor kalt Vette-eika.

En dag lå slåttefolka og hvilte i skyggen av Vette-eika. Blant dem var det en ung gutt som het Abraham. Uten at noen la merke til det, kom ei underjordisk kvinne, Vetta (Bitta), og tok Abraham med seg inn i haugen.

Folk leitte etter ham overalt, men Vetta hadde tatt ham med seg til ei stue under jorda. Der var det peis og matbord med brødkurv under bordet. Vetta var blid og ville gi gutten mat og drikke.

Da bordet var dekt, baud hun først gutten en «kjennebete». Men Abraham vågde ikke å røre den, fordi han da var redd for at han aldri ville komme ut av haugen igjen. Vetta holdt ikke alltid øye med gutten, så en dag greide han å komme ut av haugen.

Abraham hadde lite å fortelle om livet under jorda, for han tusta og var inneslutta etterpå.

Men etter den hendinga begynte folk å be og ofre til eika. Hvert år når de brygga øl til jul, tok de den første skåla som var tappa av øltønna, og ofra til eika ved å tømme det ved rota. Ingen av naboene forsømte det, for ellers trudde de at alle slags ulykker ville komme over gården.

I beretningen om eika av 1887 er det føyd til om Abraham, da han hadde så lite å fortelle om livet under jorda:

«Det var Synd, for hadde han blevet hos Bitte nogle Aar og saa sluppet du, havde man faaet større Kundskab om Underjordsfolk, og det kunde nok tiltrenges, thi man ved unægtelig meget lidet om dem.»

b. Den gjenglømte stauren II

På Mollestad var en haug. Der ble det ofte sett nålys (liklys) om nettene. En gang ble en kornstaur glømt igjen, da de skulle tas inn om høsten. Neste vår grodde stauren med overnaturlig voksterkraft, og snart sto ei ung eik på haugen.

Folk kunne skjønne at det måtte bu underjordiske i haugen, og hver jul ble det ofra øl til haugfolket, det første kruset som ble tappa av tønna.

En dag slåttefolka lå og kvilte i skyggen av eika, forsvant en gutt. Han kom igjen til øktemat (i fem-tida om ettermiddagen), og kunne fortelle at han hadde vært i haugen hos Vetta. Hun så ut som ei gammel kjerring og baud ham mat. Men så mye forsto han, at dersom han åt, ville han aldri komme ut igjen.

Siden den dagen var han tutlen (tustete) av seg og ville helst ikke fortelle om da han var i haugen hos Vetta.

Eika ble etter den dag kalt Vette-eika.

c. Stauren som bevis

En dag i skuronna lå onnefolka på Vestre Mollestad og kvilte middag ute på marka. Tjenestegutten ble liggende igjen og sove, da de andre gikk til arbeids. Da han våkna, så han seg først omkring, og gikk deretter ned på åkeren til de andre for å rae (feste kornband på staur).

Til kvinnfolka fortalte han at han hadde vært i haugen hos de underjordiske. Han var kommet inn i en stor hall der det lyste av gull og sølv og edle steiner. Noen blide og vakre huldre ville gi ham mat og drikke og all slags stas, både gull og sølv. Men han ville ikke ta imot noe, for han visste at dersom han tok imot noe å drikke, ville han ha blitt i haugen alle sine dager.

Da han ikke ville drikke, ble de underjordiske vettene så sinte at de kasta ham ut av haugen på ei møkkagreip.

Skurkvinnene gliste og lo av gutten og ville ikke tro det han fortalte. Men da tok han en staur og satte den hardt ned i bakken og sa: «Så sant som jeg støyter denne stauren i bakken, så sikkert og visst er det at det har gått til slik jeg har fortalt.»

Stauren ble stående på åkeren om vinteren. Neste vår satte den nye friske skudd og vokste til ei stor eik.

Den eika ble kalt Vette-eika.

d. Skistaven

Et brudefølge fra Mosfjellheia kom et år i vårløysinga på ski. De hadde gått ut heiene og kom ned til Mollestad på vei til kirka. På Mollestad var det snøbart. De satte derfor skia fra seg, og bruda satte skistaven, som var av eik, ned i marka og sa: «Nå kan du stå der til jeg kommer tilbake.» Men hun kom aldri tilbake. Elva gikk stri i vårfloppen. Prammen velta, og brud og brudgom ble borte.

Men skistaven satte samme år nye skudd og vokste opp til ei stor eik. Folketrua fortalte at ei vette i haugen under eika hadde gitt livskraft til staven.

Eika ble derfor kalt Vette-eika.

Brudefølget og skistaven

e. Rogna i eika

På slutten av 1700-tallet vokste det opp ei rogn i ei kløft i Vette-eika. Folk mente den hadde fått overnaturlige krefter fra eika, fordi den var i stand til å lege tannverk. Når en satte en pinne av rogn i den verkende tanna og tygde på den, slutta straks tannverken.

I beretningen om eika av 1887 er det føyd til:

«Og den Rognen skulde være mer værd end Halmen som den næstsidste Pave havde ligget paa. Da Paven var død, udsolgte de Halmdotter i dyre Domme som Relikvier til overtroiske og uvidende Folk. Var ikke rognen bleven ødelagt, vilde det have gjort et stort Skaar i Tandlægenes Indtækte, saa bedst var det kan hende det gik som det gik.»

f. Ølet ga voksterkraft

Etter hvert som kylene på stammen av Vette-eika vokste ut, begynte folk å lure på grunnen til det. Folkefantasien fant ut at det måtte komme av ølet som ble tømt på trestammen, når de ofra til eika. Stammen hadde fått ekstra voksterkraft på de stedene ølet var blitt tømt, mente de.

g. Ølet var skadelig

Da Vette-eika tok til å råtne innvendig og bli hol, begynte folk å lure på grunnen til det. Noe måtte være galt, når eika, som hadde vokst fram på overnaturlig måte, kunne råtne, mente de.

Folkefantasien forklarte det med at treet ikke tålte alt det ølet som var blitt ofra til det opp gjennom tidene. Det var det som hadde ødelagt eika innvendig, så den råtne.

I beretningen om eika av 1887 er det føyd til:

«Men nu drikker det det klare Vand som kommer fra Skyerne, og jeg er viss paa at den i Lengden er bedst faren med at leve de sterke Drikke foruden, og kanskje Eegen skjønner det bedst selv – af Erfaring.»

h. Værvarsling

Mellom 70 og 100 meter nord for Vette-eika vokser 3 aske-trær. Omkretsen på askestammene er 3,2m, 2,5m og 1,5m. De står der det opp gjennom tidene har vært vanlig å samles til en prat eller til en middagskvil. Der var det og en naturlig vanndam som sjelden ble tørr. «Henne med askane» er fremdeles navnet på den samlingsplassen.

Et vanlig samtaleemne om våren var spørsmålet om hvordan sommerværet ville bli, varmt og tørt eller kaldt og regnfullt.

Ved å legge merke til tidspunktet for lauvsprettinga på eika og askene, fant de ut at det var en viss sammenheng mellom det og sommerværet. Dersom lauvet på eika spratt ut før askelauvet, ble det en kald og regnfull sommer. Spratt derimot askelauvet ut først, ble det varmt og tørt.

Minneregla lyder slik:

«Eik føre ask, gir plask.

Ask føre eik, gir smeik.»

7. Litt Mollestad-historie

Vestre Mollestad er blant de eldste gårdene i Birkenes. Gårdsnavnet, som ender på -stad, tyder på at gården er blitt busatt i Vikingtida (800-1000) eller i tida nest før, etter det stadnamn-granskerne mener. Oluf Rygh (1833-99) trur første del av gårdsnavnet kommer av mannsnavnet Moldi.

Godt bevarte oldfunn fra mange gravhauger på Vestre Mollestad vitner om gammel busetting. Vi nevner her noen av oldfunna:

Skjelett og hodeskalle av menneske
Steinkiste med skinn- og tøyvarer
Ringer, ring- og spiralnåler og spenner av bronse
Leirkar, flintstykker, fiskesøkke, skiferbryne og ljåblad
Ringbrynjer, sverd, økser, spyd- og pilspisser
Redskaper for en smed: Ambolt, trøjern, meisel, hammer, tang, bryne og støypeform til sølvbarrer av kleberstein

Vestre Mollestad strekte seg fra Rugslands bytte i sør til byttet med Flakk i nord. Det var en fullgård, verdsatt til 4 huder fram til 1668. Da ble sjølbergingsgårdene Moen og Nesset skilt ut med 6 kalveskinn hver og Eigeli med 3 kalveskinn. Hovedgården ble deretter verdsatt til 3 ½ hud og regna som halvgård etter den nye matrikkelen.

Husa på gården var fra først av samla rundt ett tun, der Helge Birkelands hus nå står (Urdalsveien 55). Etter hvert som gården ble delt i flere bruk, bygde de nye eierne sine hus omkring det gamle tunet. Til slutt ble det en samling på om lag 50 hus der av ymse slag, har Govert Mollestad (1822-96) fortalt. Bestefaren hans var den første som flytta ut fra hovedbølet i 1814, og bygde nye hus nærmere elva, der de fremdeles står (Mollestadveien 25). Den siste utflyttinga skjedde etter utskiftinga i 1895.

Den første mannen som busatte seg på Vestre Mollestad, rudkallen, kan godt ha hett Moldi, men vi kjenner ikke til ætta hans. Men fra omkring 1550 har den samme ætta vært knytta til gården og har gjort sin gjerning der i over 400 år.

Vette-eika har stått på gården i snart 1000 år og bundet ættetradisjonene sammen. Den kan ha slått rot i slutten av Vikingtida, straks etter slaget i Hafrsfjord, og vært ei ung eik da Olav Trygvason falt i slaget ved Svolder i år 1000. Den kan ha vært om lag 50 år da Olav den Hellige falt i slaget på Stiklestad 29. juli 1030.

Vette-eika på Vestre Mollestad har med andre ord vokst opp i overgangstida mellom hedenskap og kristendom i Norge. Bøndene på Mollestad dreiv med hedenske ofringer til Vette-eika, da den første kirke i bygda ble reist på gården Birkenes, trulig på 1100-1200 tallet, bare 800 meter sør for Vette-eika.

Det er likevel ting som tyder på at kampen mellom den gamle og den nye trua ikke har vært særlig hard på Mollestad. Det heter nemlig i sagaen at da Olav Trygvason kristna Agder, lot folk seg døpe der uten å gjøre motstand. Det skulle vel og gjelde bøndene på Vestre Mollestad.

Men trua på den gamle verneånda i forbindelse med Vette-eika holdt seg likevel levende i mange hundre år etterpå. Den som ofra til eika, blanda bare litt kristendom i offerhandlinga ved å si: «Guds fred i haugen!»

Det fortelles at siste gang Jakob Isaksen Mollestad ofra til eika, julaften 1834, gjorde han det skjult og i mørke. Trulig hadde den ofringa forbindelse med at han straks etterpå skulle overta gården (b.nr.3), og så ville han være på den «sikre sida». Trua på at ofring til Vette-eika ville gi rikdom og velstand på gården, var så grunnfesta at han ikke vågde å la det være. Men samtidig var han redd for å bli utsatt for folkesnakk om ovtru, som lett kunne komme sogneprest Christian Nicolai Keyser for øre. Den presten var nemlig kjent for sin «store Embetsiver og uskrømtet Guds frykt».

Jakob Isaksen fikk det i alle fall som han ønska. Han ble i sin tid regna for Birkenes rikeste mann.

Vette-eika er ei sommereik. Lauvet faller av om høsten

VITT-EKEN

Vitt-eken på Mollestad i Birkenes av Arnt Stensvand

1. En kjempeek vokser på grønneste voll,
og sprer sine grener i dalen.
Dens saga er tegnet med nisser og troll
og huldrer med sløyfer på halen.
2. Men nærmere her til begynnelsen må
fortelles om eiken sin barndom.
For det var om høsten da skuren gikk på
at trollene just var på ferden.
3. Ved siden av vollen der lå det en haug,
der gresset om natten trollkveget.
Mot dagningen hjorden i haugen sin smaug,
men utenfor hørte man bræket.
4. Om natten klang bjeller på huldrenes kjø
og holdt man sig bare da våken. -
Så røktet just huldrene som det sig bør
sin bøling i mørket og tåken.
5. Det trodde ei mange som ei dette så,
at så nær var huldre på ferde.
Just like i gården hvor husene lå,
rett like ved kålhavens gjerde.
6. Da var det en ungersvenn fager og fin,
men trett av arbeide om dagen,
henslengte sin kropp ved en åker av lin
og sovnet på gresset sporslagen.
7. Men haugen sig åpnet og laget en dør
til huldren som bodde ved sletten.
Der førtes han inn under drømmer så ør,
men undrende stod han på pletten.
8. Da var det den deiligste under jords hall,
han kunde i halvmørket skue.
En rikelig utstyret huldrenes sal,
Hvor vegger og tak gikk i bue.

9. Der sølvet var måne og gullet var sol
og taket et drypp av krystaller.
Av edleste stener var laget hver stol
og speiler av slepne metaller.
10. På gulvet lå tepper av sølvrevens skind,
ved dørene hang hermeliner .
Og lamper, det var der nok fra Ala-din,
omkring dem var svøpt gobeliner .
11. Thi lyset jo hører ei trollene til,
de elsker kun halvlys og mørke.
De smir sine renker i neddempet ild,
i skjul de bedriver sitt virke.
12. Der kom da de deiligste huldrene frem
bød smigrende spise og drikke.
Men gutten kun stundede til sitt hjem.
Tilstelningen smakte ham ikke.
13. Så bød de ham sølv, og så bød de ham gull
og alle slags jordiske gaver.
Men gutten han nektet å blive dem huld
og sig på en utgang belaver.
14. Han stevnet mot døren og vilde træ ut,
men den blev tillåset og lukket.
Så blev der en sprekke i veggen tilslutt,
igjennom den blev han så puttet.
15. De slog ham med greiper og stakk ham med kniv,
med gjødsel de klinte hans kleder.
De fikk dog ei ende på yndlingens liv,
han prøven gikk gjennom med heder.
16. Men kvinnene nede på åkeren skar
mens gutten sov ennå i gresset.
Og ingen til kornet at feste de har
ei heller å kjøre inn lesset.
17. Men da vogner gutten og ser sig omkring
en ekestaur gripes med hånden.
Men arbeidet vil ei gå riktig i sving,
beveget som han er i ånden.

18. Så gir han en saga om det som er hendt
i hvilen just i middagsstunden.
Og kvinnene hører ham like så spendt,
men tro ham de vil ei i grunnen.
19. Så setter han stauren i jorden med hast
og lager en ed til forsikring:
"Så sant som jeg her setter stauren min fast ,
så var jeg i huldrens forvikling:"
20. Men stauren blev stående til neste vår,
da sprang der ut knopper og blader.
Og siden den vokser hvert evige år
med løvfulle grener i rader.
21. Den blev til et tuntre så fagert og stort
og segner fortaltes om "eika".
På vollen omkring den der blev det et flor,
der ofte man samles og "leika".
22. Et julaftensoffer til eken der blev
av øllet og noget av steken.
Til velferd i gården sa dette man skrev.
En skikk blev bevertning av eken.
23. Nu teller vel treet halvt tusen år
med safter i grener og stammen.
Og bygden sin ungdom til treet nu går
Å måle dets omfang er gammen.
24. Så slår de om eken et langt målebånd,
dens omfang er over ni meter.
Og seks mann favner den hånd i hånd,
men ikke de omfanget rekker.
25. Og grenene strekker sig veldelig frem,
så langt som en vegg i en kirke.
Tre tylter med tømmer kan hugges i dem
til skipsbruk og annet trevirke.
26. Vitt-eken er Sørlandets digreste tre,
i høyde den må nok gi etter,
for kronen er flat som et fjell eller bre,
der kvistene sammen sig fletter.

27. Og gjøken sig setter på høyeste kvist
og galer når vinteren er omme.
Den hilser til reisende sitt takk for sist
og varsler snart sommerens komme.
28. Og måltrosten varsler i høyeste topp
og taler fornuftig til bonden:
"Hugg aldri ned eken - det blir lykkens stopp,
med eken gror lykken på grunnen."
29. Og lerken seg hever fra eken i sky
og slår sine triller i luften:
"Giv sangfuglehæren i eken sitt ly,
så sidder du trygg der på tuften. "

Diktet sto i Agderposten 3. februar 1931

Mollestad-eika som også kalles Vette-eika

Tillegg

Vi har alltid visst at Mollestad-eika er et av Norges største trær. Men hvor stor er den egentlig i forhold til andre store trær i Norge..?

I 1990 hadde Det norske Skogselskap en landsomfattende konkurranse om å finne Norges tjukkeste tre. Dette var bl.a. et ledd i en kartlegging som kunne danne grunnlag for et nasjonalt register over store trær. Der kom det inn mer enn 1000 forslag. Det treet som hadde størst omkrets 1,30 m over bakken, hadde vunnet.

Mollestad-eika ble også med i konkurransen. Den hadde en omkrets på 9,65 m. Og den nådde veldig høyt opp, og ble kåret til Norges tredje tykkeste lauvtre!

Den ble slått av «Brureika» i Ullensvang i Hardanger som målte 10, 30 m i omkrets, og «Tordenskjoldeika» i Horten som målte 10,24 m i omkrets.

Bronseplass for Mollestad-eika

OSLO: Mollestad-eika i Birkenes er med sin omkrets på 9,65 meter Norges tredje tykkeste tre. Det norske Skogselskaps konkurranse er nå avsluttet, og kontrollmålingene viser at «Brureika» i Ullensvang i Hardanger er Norges tykkeste tre. Omkrets 10,30 meter og 65 cm tykkere enn Sørlandets håp, Mollestad-eika.

Listen over Norges tykkeste lauvtrær ser slik ut:

1. Brureika i Ullensvang, Hordaland, 10,30 meter. 2. Tordenskiold-eika ved Horten, Vestfold, 10,24. 3. Mollestad-eika i Birkenes, Aust-Agder, 9,65. 4. Eik i Balestrand, Sogn og Fjordane, 9,52. 5. Eik i Skien, Telemark, 9,25. 6. 1000-årseika i Horten, Vestfold, 9,08. 7. Alm i Orkdal, Sør-Trøndelag, 8,60. 8. Ulleberg-eika, Larvik, Vestfold, 8,50. 9.

Aski i Hakadal, Akershus, 7,50. 10. Eik i Kvam, Hordaland, 7,35.

Bartrær

Skogselskapet hadde en egen konkurranse om landets tykkeste bartrær, og listen over de ti tykkeste ser slik ut:

1. Furu i Gjemnes, Møre og Romsdal, 5,98 meter. 2. Redwood-tre (mammott-tre) i Kvinnherad, Hordaland. 3. Furu i Drangedal, Telemark, 5,40. 4. Barlind i Kvinnherad, Hordaland, 5,30. 5. Furu i Meldal, Sør-Trøndelag, 5,10. 6. Gran i Sunndal, Møre og Romsdal, 5,05. 7. Furu i Rauma, Møre og Romsdal, 4,90. 8. Furu i Surnadal, Møre og Romsdal, 4,80. 9. Furu i Gjemnes, Møre og Romsdal, 4,78. 10. Gran i Ullensvang, Hordaland, 4,76.

Diplom

Som et ledd i den landsomfattende kampanjen " Skogen
Levende Verdier". arrangerte Det norske Skogselskap i
1990:

Konkurransen

"NORGES TJUKKESTE TRE"

Takk for god innsats og gratulerer
med at du var finner av Sør-Norges
3. tjukkeste lauvtre
med en omkrets på 9.65 meter.

Distrikt. utbygn.fond
Bjørn Skogstad Aamo
sign.

Det norske Skogselskap
Per A. Rognrud
Juriformann
sign.

Skuespiller
Jon Eikemo
sign.

Sør-Norge – lauvtrær

nr.	treslag	omkrets	sted	fylke
1	Eik	10.30	Ullensvang	Hordaland
2	Eik	10.24	Horten	Vestfold
3	Eik	9.65	Birkenes	Aust-Agder
4	Eik	9.52	Balestrand	Sogn og Fjordane
5	Eik	9.25	Skien	Telemark
6	Eik	9.08	Horten	Vestfold
7	Alm	8.60	Orkdal	Sør-Trøndelag
8	Eik	8.50	Larvik	Vestfold
9	Ask	7.50	Hakadal	Akershus
10	Eik	7.35	Kvam	Hordaland

Sør-Norge – bartrær

1	Furu	5.98	Gjemnes	Møre og Romsdal
2	Redwood	5.60	Kvinnherad	Hordaland
3	Furu	5.40	Drangedal	Telemark
4	Barlind	5.30	Kvinnherad	Hordaland
5	Furu	5.10	Meldal	Sør-Trøndelag
6	Gran	5.05	Sunndal	Møre og Romsdal
7	Furu	4.90	Rauma	Møre og Romsdal
8	Furu	4.80	Surnadal	Møre og Romsdal
9	Furu	4.78	Gjemnes	Møre og Romsdal
10	Gran	4.76	Ullensvang	Hordaland

Nord-Norge – lauvtrær

1	Selje	3.08	Røkland	Nordland
2	Bjørk	2.75	Hjellvik	Nordland
3	Selje	2.60	Røtnes	Nordland
4	Bjørk	2.50	Engan	Nordland
5	Bjørk	2.41	Tromsø	Troms
6	Osp	2.40	Vefsn	Nordland
7	Lønn	2.40	Våg	Nordland
8	Selje	2.34	Innhavet	Nordland
9	Ask	2.20	Ibestad	Troms
10	Bjørk	2.20	Saltdal	Nordland

Nord-Norge – bartrær

1	Furu	4.03	Alta	Finnmark
2	Gran	3.93	Svenningdal	Nordland
3	Furu	0.85	Målselv	Troms
4	Furu	3.74	Røkland	Nordland
5	Furu	3.65	Drag	Nordland
6	Furu	3.60	Målselv	Troms
7	Furu	3.50	Engan	Nordland
8	Furu	3.44	Hattfjelldal	Nordland
9	Gran	3.41	Hemnes	Nordland
10	Furu	3.30	Engan	Nordland

-Til slutt kan vi nevne at i 2007 ble Mollestad-eika i NRK-programmet «Naturens verden» rangert til Norges nest største tre, bare slått av Brureika i Hardanger..